

◀B> KAO SJAJ DALEKE, VELIKE ZVEZDE◀/B>

Priča o Krisu Belu

Ivan RADOSAVLJEVIĆ

Kažu astronomi da je sasvim moguće, čak i verovatno, da neke od zvezda koje vidimo na noćnom nebu više ne postoje, a da ih mi vidimo zato što su bile veoma, veoma daleko od Zemlje, pa do nas još uvek stiže svetlost kojom su sijale dok su postojale, koliko god to davno bilo. A dok su zaista postojale nismo ih mogli videti, jer je trebalo da prođe dugačko vreme da njihov sjaj prvi put dopre do nas. Tako je nekako i sa Krisom Belom, osnivačem grupe Big Star. Na svoju nesreću, zapalo mu je u deo da sopstvenim životom dokaže to da **ukleti pesnici** nikako nisu bili isključiva privilegija romantičarskog doba. Do tragične i prerane smrti u zimu 1978. godine, i još barem deceniju i po nakon toga, ovaj izuzetni umetnik, bez ikakve sumnje jedan od najboljih autora koji su ikada stvarali pop-muziku, ostao je nepriznat, čak nepoznat, osujećen i neostvaren. Gledano unatrag, iz današnje perspektive, poznajući njegovu muziku, u to jedva da se može poverovati — ali tako se zaista dogodilo...

Gitaru je Kris Bel počeo da svira kad mu je bilo dvanaest godina, oduševljen Bitlsima koji su u to doba, početkom šezdesetih, u Americi postajali silno popularni. U Memfisu, Belovom rodnom gradu i prestonici soula, bluza i rokabilija, međutim, sklonost ka Bitslima, i uopšte ka britanskoj pop-muzici, bila je nešto sasvim neuobičajeno, i nužno je onoga ko je takvu sklonost ispoljavao smeštala na samu marginu muzičkog života grada. To, ipak, nije omelo Bela: osnovao je grupu u kojoj su pored njega bili bubnjar Ričard Rouzbrou i basista Teri Mening, obojica njegovi prijatelji i muzički istomišljenici. Oni su najčešće svirali na školskim igrankama, i bili veoma nezadovoljni publikom koja je uglavnom od njih zahtevala da sviraju aktuelne hitove soul-muzike. Već u to vreme Bel je, u srednjoj školi, upoznao Aleksa Čiltona, koji im se

povremeno pridruživao u neformalnom muziciranju, ali nije hteo zaobiljno da pristupi njihovoj grupi, jer je u to vreme i sâm bio više zainteresovan za soul.

U vreme kad su Bitlsi objavili ploču *Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band*, Belova grupa je i dalje svirala, ali se u njemu javilo i jako interesovanje za studijske tehnike snimanja muzike, izazvano upravo tim albumom, koji je iz korena promenio dotašanje razumevanje uloge, svrhe i značaja studija u stvaranju pop-muzike. Sve više vremena Bel je počeo da provodi u tada novoosnovanom studiju "Ardent", čiji je jedan od suvlasnika bio upravo Teri Mening. Bel se ozbiljno posvećivao izučavanju veština snimanja i produkciranja snimaka, pa se na kraju u "Ardentu" zaposlio i kao honorarni tonski snimatelj, svirajući povremeno i gitaru u svojstvu studijskog muzičara, što je takođe činio i Rouzbrou. Bel je u to vreme načinio i prve studijske snimke svojih pesama, a zajedno s Rouzbrouom je pomagao Meningu u snimanju njegovog solo-albuma. Ubrzo zatim, Bel je otišao na studije, na Univerzitet Tenesija u Noksvilu, gde je stanovao sa Endijem Hamelom, prijateljem iz srednje škole koji se takođe bio preselio u Noksvil.

Posle godinu dana provedenih na fakultetu, Bel je odlučio da se vrati natrag u Memfis, gde je oformio i novi bend: bas je svirao Endi Hamel, a bubnjeve Džodi Stivens; novoformljenu grupu nazvali su Ajs Voter. Negde u to vreme, u Memfis se vraća i Aleks Čilton. Posle uspešne karijere u belaćkom pop-soul sastavu The Box Tops, Čilton je otišao u Njujork, kuda je pokušao da dovede i Bela, s idejom da osnuju duo koji bi ličio na Sajmona i Garfankla, ali Bel nije na to pristao, pa je tako, nešto kasnije, i sâm Čilton ponovo došao u Memfis, i u studiju "Ardent" započeo snimanje svog solo-albuma.

U studiju je ponovo došao u bliži kontakt s Belom: došavši tamo jedne večeri, zatekao je Bela, Hamela i Stivensa kako vežbaju, i veoma su mu se dopale originalne Belove kompozicije koje su svirali. Onda je i on njima odsvirao neke svoje kompozicije, i stvar je bila rešena: Čilton se pridružio Belovom sastavu Ajs Voter.

Sada četvoročlana, grupa je odlučila da zanemari sviranje na koncertima, i da se potpuno koncentriše na studijski rad. Nekoliko meseci su naporno vežbali i snimali svoje pesme u "Ardentu", promenivši u to vreme i ime grupe u Big Star. Kada je studijski posao bio okončan, u rukama su imali svoj prvi album, *#1 Record*. Skoro sve pesme na albumu zajednički su kao autori potpisali Bel i Čilton, iako su ih zapravo pisali odvojeno, svako svoje: "Ja bih predložio da se ponešto promeni u Alekovim pesmama, i on bi isto to uradio za moje pesme, ali smo u stvari radili svako za sebe", objasnio je jednom prilikom Kris Bel. Prema svedočenju Dejvida Bela, Krisovog starijeg brata, neke od svojih kompozicija s ove ploče Kris Bel je čak bio snimio u "Ardentu" pre nego što se Čilton uopšte pridružio grupi, pa je ovaj naknadno samo na postojeće snimke dodavao poneku svoju deonicu. Za produkciju ove ploče skoro u celosti pobrinuo se samo Bel. Studio "Ardent" bio se u međuvremenu registrovao i kao izdavačka kuća, tako da je *#1 Record* bila druga po redu ploča koju je "Ardent" objavio.

Teško bi bilo preterati sa pohvalama ovom albumu, ili preceniti njegov kasniji značaj za razvoj rokenrola — ali o tome je dovoljno rečeno u prethodna dva teksta u ovom tematu. U finansijskom i marketinškom smislu, međutim, ova ploča je u potpunosti propala. Koliko god da je studio "Ardent" bio predusretljiv i blagonaklon prema Big Staru dok je *#1 Record* bio pripreman i sniman, toliko je izdavačka kuća "Ardent" bila pogubna po dalju sudbinu ove ploče. Naime, ugovor za distribuciju svojih izdanja "Ardent" je potpisao sa izdavačkom kućom "Stax", specijalizovanom za soul-izdanja. Možda iz nedostatka zanimanja, možda ne snašavši se najbolje sa pločom koja je toliko odudarala od njihovih uobičajenih proizvoda, tek — "Stax" je prvu ploču Big Stara promovisao i distribuirao katastrofalno loše, baš kao i singl skinut sa te ploče, *When My Baby's Beside Me / Don't Lie to Me*. Prodaja je bila skoro nikakva. Posle toliko uloženog na-

pora, izostanak pozitivne reakcije publike na snimljenu ploču uticao je izuzetno loše na raspoloženje u grupi, utoliko i gore što su svi članovi bili potpuno svesni kvaliteta albuma koji su snimili. Sa Belovog stanovišta, sigurno je još samo pogoršavala situaciju činjenica da su muzički novinari o tom albumu davali izuzetno povoljne ocene, ali su grupu Big Star svojim čitaocima bez razlike predstavljali kao novu grupu Aleksa Čiltona, nekadašnjeg pevača Box Toppsa! Ta netačna i duboko neopravdana tvrdnja, koja je Bela sigurno teško pogađala, zadržala se kao predrasuda među ljubiteljima, pa čak i među ozbiljnim poznavaocima pop-muzike, veoma dugo, po svoj prilici jedino zbog toga što je Čilton još u tinejdžerskim godinama, kao pevač Box Toppsa, bio postao pop-zvezda. Međutim, Box Toppsi, koji su bili isključivo interpretativni bend, skoro ništa više od orkestra pod upravom starih studijskih lisaca, pisaca pesama, producirana i aranžera Dena Pena i Spunera Oldema, prosto ne spadaju u istu kategoriju u koju spada Big Star, sastav čije su najznačajnije osobine upravo kreativnost, muzička maštovitost i originalnost, za koje je, barem prilikom snimanja prvog albuma, najzaslužniji bio upravo Kris Bel.

Kao primer tih predrasuda prema Belu, koje su gajili čak i inače odlično obavешteni ljudi, navešću početak članka o grupi Big Star iz *Ilustrovane rok-enciklopedije* u izdanju engleskog muzičkog časopisa *Nju Mjuzikal Ikspres*, iz 1976. godine: "Predvodi ih u Memfisu rođeno 'čudo od deteta' Aleks Čilton, koji je s američkom grupom The Box Tops postigao milionske hitove..." i tako dalje. Čitav članak ima svega trideset šest redova, od kojih su čak prvih šesnaest posvećeni Box Topsim (l), a Kris Bel se pominje tek u dvadeset prvom i dvadeset trećem retku, prvi put na spisku članova, drugi put kad se kaže da je napustio grupu!

Belovu istinsku ulogu i značaj u grupi Big Star verodostojno je opisao, mnogo kasnije, sâm Čilton, u intervjuu koji je 1996. godine, dok je bio na turneji po Australiji, dao lokalnom sidnejskom magazinu *Drum Media*. Rekao je doslovce ovo: "Što se tiče Big Stara, ja sam se tu prosto pridružio bendu Krisa Bela, i samo sam pokušavao da se uklopim u njegovu zamisao o toj grupi. Na mene samog mnogo više liči sve ono što sam radio posle Big Stara nego u njemu, a to će sigurno razočarati obožavaoce Big Stara..." Razočaralo nas to

ili ne, onaj ko jeste bio duboko razočaran i povređen posle izdavanja #1 **Record**-a bio je Kris Bel. On je vrlo mnogo patio, osećajući da je uložio svu svoju snagu, nadarenost, znanje i ljubav u snimanje ploče koja je, krivicom drugih ljudi, sasvim propala. Zapao je u ozbiljnu i duboku depresiju, tako da je čak pokušao da izvrši samoubistvo — bio je to njegov prvi, ali ne i poslednji pokušaj...

Može izgledati da je ovakva reakcija ipak preterana, ali Kris Bel, nažalost, nije bio psihički naročito snažna ličnost. Bio je sklon preteranoj upotrebi droga i alkohola, a njegovoj duhovnoj ravnoteži verovatno nije naročito pomagalo ni to što je bio homoseksualac, što početkom sedamdesetih godina, na jugu Sjedinjenih Američkih Država, sigurno nije bila stvar kojom se moglo javno dičiti. Uvidevši da se Krisu nekako mora pomoći, njegov brat Dejvid ga tada odvodi na turističko putovanje po Evropi, koje mu, nažalost, nije bilo od velike koristi: i tokom boravka u Evropi pio je preterano mnogo, jer i dalje bio krajnje nesrećan zbog neuspeha svog prvog albuma. Po povratku iz Evrope, ujesen 1972. godine, Kris Bel napušta grupu, čime ujedno izaziva i njen raspad, ali samo privremeno, kako će se kasnije pokazati.

Čitave naredne dve godine Bel je proveo u depresiji, pokušavajući samoubistvo još dva puta, i završavajući u bolnici. Na kratko se ponovo pridružio Čiltonu, Hamelu i Stivensu kad su oni snimali drugi album Big Stara, i učestvovao u nastanku tri pesme s tog albuma ("O My Soul", "Way Out West" i "Back of a Car"), ali je vrlo brzo odustao od ponovne saradnje s njima, zatraživši čak da na omotu ploče nigde ne bude potpisan kao koautor.

Usamljen i depresivan, Bel je nastavio da piše pesme i pravi demo-snimke; njegov muzički napredak, međutim, kao da je bio u obrnutoj srazmeri s njegovim duševnim stanjem, koje je ozbiljno zabrinjavalo njegovu porodicu. Uleto 1974. godine, kasno jedne noći, Dejvid Bel zatiče svog brata kako špirom ubrizgava heroin u venu na ruci, i rešava se da ga ponovo odvede iz Memfisa, ne bi li ga otrgnuo od turobnih misli, ili barem udaljio od dobavljača droge. Da bi Kris lakše pristao, Dejvid mu je ponudio da mu obezbedi snimanje u poznatom studiju u zamku Šato D'Eruvil u Francuskoj. Želeo je da se Kris, u novim radnim uslovima, podržan i dalje sjajnim ocenama u muzičkoj štampi o prvom albumu Big Sta-

ra, ponovo oseti kao muzička zvezda koja tek što nije otkrivena, i na taj način izvuče iz depresije.

Na putovanje je s njima krenuo i Krisov stari saradnik, bubnjar Ričard Rouzbrou. U Šato D'Eruvilu Krisu su priredili veoma lep doček, što je nesumnjivo godilo njegovoj suptilnosti. Snimanje pesama je teklo izvanredno dobro. Tonski snimatelj koji je s njima radio, Klod Harper, ispostavilo se, ranije je radio u studiju "Epl" u Londonu, zajedno sa Džofom Emerikom, koji je učestvovao u snimanju svih albuma Bitlsa od ploče **Sgt. Pepper** nadalje. Zahvaljujući svojim poznanstvima, Harper je uspeo da obezbedi da se snimci načinjeni u Šato D'Eruvilu remiksuju u Londonu, u Studiju "Er", čiji je vlasnik bio niko manje do Džordž Martin, legendarni producent Bitlsa. U studiju "Er" Bel je remiks pesme "I Am the Cosmos" radio sa Džofom Emerikom, što je za njega bilo nezaboravno iskustvo i fantastičan doživljaj. Narednog dana, Emerik ga je odveo u studio kompanije EMI da upozna Pola Makartnija, koji je upravo završavao svoj novi solo-album; upoznavši idola iz svoje mladosti, u okolnostima koje su ih učinile skoro ravnopravnima (oboje su upravo završavali remikse svojih snimaka), Kris Bel je konačno osetio da je postigao nekakav uspeh.

Završivši tu seriju snimaka, Bel se vratio kući u Memfis, da bi naredne, 1975. godine, u aprilu, ponovo s bratom otišao u London, da sa Emerikom u studiju "Er" dodatno remiksuje još neke snimke. Mesec dana kasnije, bilo je dovoljno snimljenih pesama za čitav album, i Kris je sa svojim bratom počeo da traži izdavača. Od poznanika su dobili čitav spisak ljudi iz raznih izdavačkih kuća kojima će moći da se obrate s ponudom za objavljivanje ploče. Čitavih osam meseci proveli su tragajući za izdavačkom kućom; obavili su bezbroj razgovora, napravili mnogo ponuda, ali bez ikakvog rezultata. Kris Bel se tada ponovo vraća u Memfis, i snima još pesama, u studijima "Ardent" i "Šu Rikordingz". Na snimanju pesme "You And Your Sister", u studiju "Ardent", učestvovao je i Aleks Čilton, pevajući prateće vokale. U septembru Kris Bel ponovo odlazi u London: i dalje pokušava da nađe izdavača za svoj solo-album, a izdržava se svirajući po folk-klubovima. Zatim je zajedno s Dejvidom otišao u Nemačku, očekujući da tamo bude u mogućnosti da mnogo lakše pronađe angažmane za sviranje po klubovima i zaradi malo više nov-

ca, ali to se nije obistinilo, te se njih dvojica ponovo vraćaju u London. Imali su sve manje novca, a takođe i sve manje ljudi na spisku kojima bi mogli da ponude Krisov materijal. Konačno, u decembru, odlučuju da prekinu uzaludnu potragu, i vraćaju se u Memfis. Kratkotrajno poboljšanje Belovog duhovnog stanja, izazvano uspešnim snimanjem i poznanstvom s Polom Makartnijem, vrlo brzo je nestalo, ustupivši mesto starim, dobro poznatim depresijama, dodatno pojačanim nedvosmislenim i mnogo puta ponovljenim odbijanjima kojima su predstavnici izdavačkih kuća reagovali na ponuđeni, novosnimljeni Belov materijal.

Sve se to dešavalo, dakle, 1975. godine. Sedamnaest godina kasnije, album Krisa Bela pod nazivom *I Am the Cosmos* izdala je kompanija "Rykodisc". Danas, dvadeset pet godina docnije, ponovo sam, po ko zna koji put, čitav dan slušao taj album, bezuspešno pokušavajući da shvatim iz kojih razloga niko nije hteo da ga objavi u vreme kad je bio snimljen. Nemam ni trunke sumnje u to da je *I Am the Cosmos* jedan od najznačajnijih i najboljih albuma ikada snimljenih u pop-muzici. Po svemu, osim po imenu, ovo je album Big Star - muzike, koji u mnogim svojim trenucima čak i daleko nadmašuje vrhunce koje je postigao sâm Big Star, sa Krisom Belom ili bez njega. Emotivnost koju je Bel utkao u pesme na ovoj ploči, osobena za njegovu istančanu, veoma osetljivu i krhku prirodu, tako je snažna da se slušaocu, nebrojeno mnogo puta, nekakva knedla popne i stegne ga u grlu, a oči ga zapeku — ne od nekakve banalne tuge o kojoj možda govore reči pesme, nego od izražajnog intenziteta Belovog glasa koji u gornjim registrima postaje opor i loman (da bih nekako dočarao vrstu i snagu te emocionalne izražajnosti onima koji ga nikada nisu čuli, pevanje Krisa Bela se uvek koliko može porediti sa pevanjem Tima Baklija, i još, ali ovog puta kao slika u ogledalu, sa pevanjem Ijena Kurtisa), od složenih i raskošno aranžiranih, ali preciznih, razumljivih i prijemljivih harmonija, i od melodija koje u sebi nose jedinstvenost, tešku i visoku lepotu, lepotu kakvu je teško dosegnuti, a još teže dugo izdržati, živeti uronjen u nju. Od te muzičke lepote slušalac se zagrcne i zasuzi, zato što je silna do je-zovitosti, zato što je **katarzična**. Nemoguće mi je da to precizno objasnim rečima, ali posle slušanja albuma *I Am the Cosmos* svet se, jednostavno, osetljivoj duši ukazuje kao jed-

no mesto drugačije od onoga kakvo je bio ranije — a valjda najviše što ijedno umetničko delo može da učini jeste upravo to da onome ko ga gleda, sluša ili čita uzdrma, možda čak preokrene senzibilnost i na sebi svojstven način promeni percepciju sveta. U pesmama koje sačinjavaju ovaj album Kris Bel je to postigao na sasvim nepretenciozan način, koristeći formu trominutne pop-pesme, lišene patetike, a prebogat komunikativnošću, čime se ukupan domet njegovog umetničkog ostvarenja samo uvećava. Uveren sam u to da se samo mali broj vrhunskih umetnika može porediti s Belom po tome kako je on jednu malu formu umetničkog oblikovanja uspeo da upotrebi kao sredstvo za izražavanje preobilnog bogatstva emocija otelovljenih u čist, jednostavan i **lep** muzički oblik.

Ko zna kojim bi putem dalje krenuli Belova karijera i njegov život da je ovaj album objavljen kad je bio snimljen. Možemo samo da nagađamo o tome na šta bi ličili njegovi naredni albumi, i o tome kakav i koliki uticaj bi imao na rok-muziku. No, krajem 1975. godine on se, iznova duboko ojađen i obeshrabren, vratio u Memfis, prekinuo je da se aktivno bavi muzikom i zaposlio se kao menadžer u lancu restorana za "brzu hranu" koji je njegova porodica posedovala. Još uvek je ponekad svirao, a u tom periodu je u studiju snimio i svoju poslednju pesmu, "Though I Know She Lies", koju je napisao dok je bio u Londonu. Tri godine kasnije, konačno je objavljena singl-ploča sa dve njegove pesme, *I Am the Cosmos / You And Your Sister*, i u muzičkoj štampi je, po ko zna koji put, njegova muzika veoma visoko vrednovana. U Engleskoj su počele da se pronose glasine o ponovnom formiranju grupe Big Star u originalnoj postavi, sa Belom, a sâm Kris Bel je u to vreme ponovo počeo aktivno da vežba sa novom grupom koju je bio okupio. Nažalost, u rano jutro dvadeset sedmog decembra 1978. godine, vraćajući se automobilom sa probe, poginuo je u saobraćajnoj nesreći.

Interesovanje za njegovu muziku oživelo je tek desetak godina kasnije, kad je grupa muzičara vezanih za izdavačku kuću 4AD, okupljena u sastav nazvan This Mortal Coil, snimila izvanredne obrade nekoliko njegovih pesama. Ubrzo je "Rykodisc" objavio i album *I Am the Cosmos*, koji sadrži sve pesme koje je Bel snimio po napuštanju Big Stara, uključujući i nekoliko alternativnih verzija, te je Belova muzika

konačno postala dostupna slušaocima i počela je da vrši nesumnjivo veliki uticaj na dalje oblikovanje rokenrola, makar i sa velikim zakašnjenjem, makar i prekasno za samoga Krisa Bela da tome još nešto doprinese. No, čak i letimičan pogled na spisak savremenih muzičara koji ne skrivaju svoj dug sastavu Big Star i Krisu Belu — The Re-

placements, R. E. M., Teenage Fanclub, This Mortal Coil, The Posies, Primal Scream... — dovoljan je da se pouzdamo u to da je zaveštanje Krisa Bela u sigurnim rukama, i da će nastaviti da daje plodove. Konačno, svetlost Belove zvezde stigla je do nas, i nastavlja da nam sija.